

SÖZ SÖYLEMEK SORUMLULUKTUR

عَنْ أَبِي مُوسَى رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: قَالُوا: يَا رَسُولَ اللَّهِ أَيُّ الْإِسْلَامِ أَفْضَلُ؟ قَالَ: ”مَنْ
سَلِمَ الْمُسْلِمُونَ مِنْ لِسَانِهِ وَيَدِهِ.“

Ebû Musa (ra) anlatıyor:

“Ey Allah’ın Resûlü, hangi Müslüman daha faziletlidir?”

diye sordular. Resûlullah (sav),

“Dilinden ve elinden (gelecek kötülükler konusunda) Müslümanların güven
içinde oldukları kimse!” buyurdu.

(B11 Buhârî, İmân, 5; M163 Müslim, İmân, 66)

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ عَنْ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ قَالَ:
”مَنْ كَانَ يُؤْمِنُ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ فَلْيَقُلْ خَيْرًا أَوْ لِيَصْمُتْ...“

عَنْ جَابِرِ بْنِ سَمُرَةَ قَالَ: جَالَسْتُ النَّبِيَّ ﷺ أَكْثَرَ مِنْ مِائَةِ مَرَّةٍ، فَكَانَ أَصْحَابُهُ
يَتَنَاشَدُونَ الشُّعْرَ وَيَتَذَكَّرُونَ أَشْيَاءَ مِنْ أَمْرِ الْجَاهِلِيَّةِ، وَهُوَ سَاكِتٌ فَرُبَّمَا تَبَسَّمَ
مَعَهُمْ.

عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ:
”لَا تُمَارِ أَخَاكَ وَلَا تُمَارِضْهُ وَلَا تَعِدْهُ مَوْعِدَةً فَتُخْلِفْهُ.“

Ebû Hüreyre'den rivayet edildiğine göre, Resûlullah (sav) şöyle buyurmuştur: *“Kim Allah’a ve âhiret gününe inanıyorsa, ya hayır söylesin ya da sussun.”*

(M173 Müslim, İmân, 74; B6018 Buhârî, Edeb, 31)

Câbir b. Semüre şöyle demiştir: “Ben Peygamber’in (sav) meclisinde yüzden fazla kere bulundum. Onun ashâbı (mescitte oturup) şiirler okur, câhiliye devrinde olan bazı işlerden söz ederlerdi. O, konuşulanları sessiz bir biçimde dinler, zaman zaman da onlarla birlikte gülümserdi.”

(T2850 Tirmizî, Edeb, 70)

İbn Abbâs'tan rivayet edildiğine göre, Hz. Peygamber (sav) şöyle buyurmuştur: *“Kardeşinle (düşmanlığa varan) tartışmaya girme, onunla (kırıcı şekilde) şakalaşma ve ona yerine getiremeyeceğin sözü verme.”*

(T1995 Tirmizî, Birr, 58)

P

eygamberimizin âlim sahâbîsi Ukbe b. Âmir el-Cühenî... Allah'ın Kitabı'na aşinalığı ile tanınan, eliyle yazdığı bir "mushaf"ı ardından yadigâr bırakan kıymetli insan... Anlı şanlı bir şair idi Ukbe. Çok güzel konuşur, sözleri ile dinleyenleri derinden etkilerdi.¹ Bir gün merakla Resûl-i Ekrem'e sordu: "Ey Allah'ın Resûlü, kurtuluşun yolu nedir?" Dostunu tanıyan Allah Resûlü, ona özel olsa da asırlar boyunca inananların kulağında çınlayacak bir cevap verdi: "*Diline sahip ol, (fitne zamanında) evinden çıkma, günahların için de gözyaşı dök.*"²

Yeryüzünde halife sıfatıyla yaratılan ilk insana, eşyanın isimleri bizzat Allah tarafından öğretilmiş³ ve insanı yaratan Rabbi, ona konuşma yeteneğini bahşetmişti.⁴ Hz. Âdem'in yaratılışına anlam veremeyen meleklerle karşı Hz. Âdem, Rabbinden öğrendiği bu isimleri esas alarak konuşmuş⁵ ve böylece insanın üstünlüğü ortaya konulmuştu. Hz. Âdem'in konuşması, onun kadrini ve değerini artırırken şeytanın Rabbine karşı isyan ve itiraz yüklü konuşması ise onu alçaltıp Allah'ın rahmetinden uzaklaştırmıştı. Zaten insanı yücelten sadece konuşabilmesi değil, konuşmasının hakikat ve güzelliklerle dolu olmasıydı.

İman edenlere Yüce Allah tarafından doğru sözlü olmaları emredilmiştir.⁶ Ebû Zer (ra), Resûlullah'ın (sav) kendisine emrettiği hususlardan birisinin de, "*acı bile olsa (söylemek zoruna da gitse) doğruyu söylemesi*" olduğunu anlatmaktadır.⁷ Nitekim insanlara güzel söz söylemek, bir zamanlar kulların Allah'a verdikleri sözler arasında yer alırdı.⁸ İncitmeden, zarif ve anlamlı konuşmak kadar iyiliği emredip kötülüğü önlemeye çalışmak da güzel sözler kapsamında değerlendirilmiştir.⁹ Şu hâlde güzel söz söylemek, daima insanların hoşuna giden şeyleri söylemek değildir. Hoşlarına gitmese de doğruyu ve gerçeği yansıtan cümlelerle insanları uyarmak, güzel sözlü olmak demektir. Nitekim Hz. Peygamber'in beyanına göre, "*En faziletli cihad, zalim yönetici karşısında (söylenen) doğru sözdür.*"¹⁰ Ama doğru söz söylemenin yani hakkı konuşmanın, doğru ve nitelikli bir üslubunun da olması gerekmektedir. Unutulmamalıdır ki Hz. Musa ile Hz. Harun'dan, Firavun gibi tanrılık iddia eden bir kral karşısında bile yumuşak bir dille hakikati anlatmaları istenmiştir.¹¹

¹ ZB1/35 Zehebî, *Tezkiratü'l-huffâz*, I, 35.

² T2406 Tirmizî, *Zühd*, 60.

³ Bakara, 2/31.

⁴ Rahmân, 55/4.

⁵ Bakara, 2/33.

⁶ Ahzâb, 33/70.

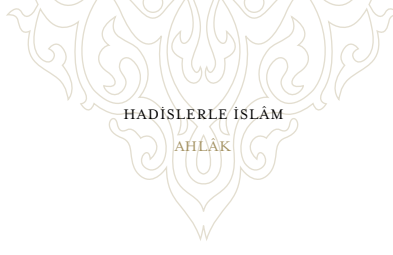
⁷ HM21745 İbn Hanbel, V, 160.

⁸ Bakara, 2/83.

⁹ İT1/317 İbn Kesîr, *Tefsîr*, I, 317.

¹⁰ T2174 Tirmizî, *Fiten*, 13; N4214 Nesâî, *Biat*, 37.

¹¹ Tâ-Hâ, 20/42-44.

İnsanları, doğruyu anlatan sözleri ile ikna etme görevini yüklenen Peygamberimiz (sav), davranışlarında olduğu gibi konuşmalarında da en güzel örnek olmuştur. Ahlâkının temeli Kur'an'a dayanan Hz. Peygamber,¹² Allah'ın rahmetinin bir tezahürü olarak insanlara yumuşak davranmıştır.¹³ Bu durum, her Müslüman için, özellikle de hakkı ve hakikati anlatma sorumluluğunu taşıyanlar için, son derece önemli bir tebliğ metoduna işaret etmektedir.

Diğer taraftan Kur'an bizzat kendisini, "sözün en güzeli" olarak nitelemektedir.¹⁴ Aynı çerçevede Allah'ın Resûlü, "Sözün en güzeli Allah'ın kelâmı, en güzel yol da Muhammed'in yoludur." buyurmuştur.¹⁵ Dolayısıyla konuşmalar nitelik ve nicelik açısından bu iki kaynağın verilerine, ilkelerine uyum gösterdiği nispette değer ve güzellik kazanacaktır. Çünkü Müslüman'ın Allah katında değerini artıran özelliklerden birisi de güzel sözlü olmasıdır.¹⁶

Kur'an'da Hz. Peygamber'e ve onun şahsında bütün Müslümanlara, "Rabbinin yoluna hikmetle, güzel öğütlerle çağır ve onlarla en güzel şekilde mücadele et."¹⁷ buyrulmaktadır. Âyetlerde başta kelime-i tevhid olmak üzere her türlü hayırlı ve güzel söz, kökü sağlam, dalları semaya uzanan ve her zaman meyve veren bir ağaca;¹⁸ başta şirk olmak üzere her türlü kötü söz ise yerden koparılmış ayakta durma imkânı olmayan köksüz bir ağaca benzetilir.¹⁹ O hâlde bir konuşmadan faydalı neticeler alabilmek için güzel ve faydalı sözler seçilmeli, doğru ve etkili bir üslup kullanılmalıdır. Çünkü, "Allah, zulme uğrama hâli hâriç çirkin sözün açıkça söylenmesini sevmez."²⁰ Hz. Peygamber de asla çirkin söz söylemez, bile bile ahlâka aykırı çirkin konuşmalar yapmazdı.²¹ Dolayısıyla İslâm ahlâkına uymayan kaba ve çirkin sözlerin söylenmesi, argo ve küfürlerin sarf edilmesi, müstehcen fıkra ve hikâyelerin anlatılması inanan kimsenin vakar ve saygınlığına gölge düşürecektir.

Bir gün Sevgili Peygamberimize, "Ey Allah'ın Resûlü, İslâm(a inananlar)ın hangisi daha faziletlidir?" diye sordular. Peygamberimiz, "Dilinden ve elinden (gelecek kötülükler konusunda) Müslümanların güven içinde oldukları kimse!" buyurdu.²² İyi Müslüman, diliyle başka insanları incitip onlara zarar vermediği gibi kendisini ilgilendirmeyen konularda mümkün olabildiğince az konuşur.²³ Bulunduğu mertebeye nasıl ulaştığı sorulan Lokman (as), şu cevabı vermiştir: "Doğru sözlülükle, emaneti ehline teslim etmekle ve kendimi ilgilendirmeyen konularla meşgul olmamakla!"²⁴ Hz. Ömer (ra) de şöyle demiştir: "Sizin bize en sevimli olanınız, konuşması en doğru

¹² M1739 Müslim, Müsâfirîn, 139.

¹³ Âl-i İmrân, 3/159.

¹⁴ Zümer, 39/23.

¹⁵ N1312 Nesâî, Sehv, 65.

¹⁶ HM23597 İbn Hanbel, V, 378.

¹⁷ Nahl, 16/125.

¹⁸ İbrâhîm, 14/24-25.

¹⁹ İbrâhîm, 14/24-26.

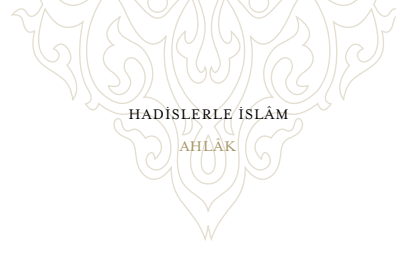
²⁰ Nisâ, 4/148.

²¹ B3759 Buhârî, Fedâilü ashâbi'n-nebî, 27.

²² B11 Buhârî, İmân, 5; M163 Müslim, İmân, 66.

²³ HM1732 İbn Hanbel, I, 201.

²⁴ MU1830 Muvatta', Kelâm, 7.

ve emanet konusunda en hassas olanınızdır.”²⁵ Bundan dolayıdır ki, ilim adamlarını sıkıştırmak, küçük duruma düşürmek ve mantık oyunları ile gerçeği çarpıtmak için sorular sormak²⁶ve görmediği hâlde görmüş gibi rüya anlatmak²⁷ Peygamberimiz tarafından yasaklanmıştır.

İnsanları doğru yoldan saptırmak veya hak dini alaya almak amacıyla değersiz boş sözlere ilgi gösterip onları öğrenenler, insanı perişan eden bir azapla tehdit edilmişlerdir.²⁸ Hz. Peygamber, Müslümanların konuşmalarında belli bir seviyenin olmasını sağlamak amacıyla ümmetini uyararak, “*En kötü olanlarınızı size haber vereyim mi? Onlar gevezelik edip ne söylediğine dikkat etmeden konuşanlardır.*”²⁹ buyurmuştur. Ayrıca Resûl-i Ekrem, başkalarını güldürmek amacıyla yapılan anlamsız, gerçek dışı ve boş konuşmaları da yasaklamıştır.³⁰

Sevgili Peygamberimiz, “*Kim Allah’a ve âhiret gününe inanıyorsa, ya hayır söylesin ya da sussun.*”³¹ prensibiyle Müslüman’a, kendisini kontrol etme yeteneği kazandırmak istemiştir. İnsan, ağzından çıkan cümlenin bir fayda sağlayıp sağlamayacağını tartmalı, önce düşünmeli sonra konuşmalı, söyledikleri iyiliğe vesile olmayacak hatta zarar verecekse susmalıdır. Diğer yandan, insanların yüzlerine karşı konuşurken gösterilen hassasiyetin arkalarından konuşurken de sürdürülmesi gerekmektedir. Bir kimsenin duyduğunda üzüleceği bir şey, doğru bile olsa onun yokluğunda da konuşulmamalıdır. Çünkü Peygamberimizin ifadesine göre bu, gıybettir.³² İki kimsenin, yanlarında bulunan üçüncü kimseyi dışlayarak kendi aralarında konuşmaları ve toplum içinde fısıldaşmaları da Hz. Peygamber tarafından çirkin görülmüştür³³ Dolayısıyla kötü konuşmak kadar söyledikleri duyulmasa bile çevredeki insanlarda rahatsızlık oluşturacak şekilde konuşmak da dinimizce hoş karşılanmamıştır.

Konuşurken karşıdaki insanı rencide eden ve aşağılayan ifadelere asla izin vermeyen Allah Resûlü, o günün bir gerçekliği olan efendilik-kölelik ilişkisinde bile buna dikkat edilmesini emretmiş, bir kişinin erkek ya da kadın kölesine “kulum” demesini yasaklayarak “evlâdım, kızım” gibi kelimelerin kullanılmasını istemiştir.³⁴ Çünkü insan, ancak Allah’a kul olmalı, her ne kadar mal ve mevki sahibi olsa da yanında çalışanların ona değil Allah’a ait kullar olduğunu unutmamalıdır. Diğer taraftan gelecekle ilgili konularda konuşurken Allah’ın takdir ve iradesini göz ardı etmemeli, kesin konuşmak yerine “*inşallah*” demelidir.³⁵ Çünkü sınırlı bir iradeye sahip olan insan, gelecekte olacakları belirleyecek mutlak iradenin sahibi değildir.

²⁵ ES241 İbn Ebu’l-Dünyâ, *Samt*, 241.

²⁶ D3656 Ebû Dâvûd, *İlim*, 8.

²⁷ B7042 Buhârî, *Ta’bir*, 45.

²⁸ Lokman, 31/6.

²⁹ HM8808 İbn Hanbel, II, 370.

³⁰ D4990 Ebû Dâvûd, *Edeb*, 80.

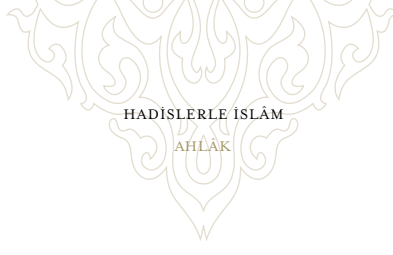
³¹ M173 Müslim, *İmân*, 74; B6018 Buhârî, *Edeb*, 31.

³² M6593 Müslim, *Birr*, 70; T1934 Tirmizî, *Birr*, 23.

³³ M5694 Müslim, *Selâm*, 36.

³⁴ M5874 Müslim, *Elfâz*, 13.

³⁵ Kehf, 18/24.

Resûl-i Ekrem'in, Allah'ın hoşlanmadığı ameller olarak dedikodu, gereksiz çok soru sorma ve malı israf etmeyi sayması,³⁶ bu üç maddeden ikisinin ise konuşma ile ilgili olması dikkat çekicidir. İnsanların çoğu tarafından bir sakınca görülmeyen niteliksiz ve faydasız konuşmalar, sanıldığı gibi aksine ciddi bir hata ve sorumluluk sebebidir.³⁷

Nitekim Peygamberimizin en yakın çevresini oluşturan sahâbe de ona bu tür lüzumsuz sorular sormaktan menedilmiştir.³⁸ Geçmiş ümmetlerden bazıları kendilerine hiçbir fayda sağlamayacak konuları merak edip sorular sorarak peygamberlerini sıkıştırdıkları ve bu soruların cevabını kabullenemedikleri için inkâra sürüklenmişlerdir.³⁹Haccın her yıl farz olup olmadığı sorusuna karşılık Nebî (sav), “Hayır. Eğer evet deseydim her yıl (haccetmeniz) gerekecekti.” buyurmuş ve bu olay üzerine, “Ey iman edenler! Size açıklandığı takdirde, sizi üzecek olan şeylere dair soru sormayın...”⁴⁰ âyeti nâzil olmuştu.⁴¹ Sorumluluk mevkiinde olanlar –söylediklerinin yol açacağı etki ve sonuçların daha büyük olması sebebiyle– konuşurken son derece dikkatli olmalıdırlar. Nitekim etbau't-tâbiîn döneminin meşhur hadis hafızı ve fakihî Abdurrahman b. Mehdî, “Kişi, duyduğu bazı şeyleri gizlemedikçe kendisine uyulan bir lider olamaz.” demiştir.⁴²

Güzel ve nitelikli konuşmak ancak sağlam ve doğru bilgi sahibi olmakla mümkün olabilir. İnsanların sadece kendi bilgi ve birikimleri ile yetinip hayatlarını sürdürme, ihtiyaçlarını karşılama ve huzur dolu bir hayat tarzı yakalama çabaları tarih boyunca başarısız olmuştur. Bunun doğal bir sonucu olarak insanlar başkalarının ilgilerine ve bilgilerine muhtaçtırlar. Bilgi edinmenin en meşhur yolu ise dinlemektir. Buna binaen, hadis öğretiminde en çok kabul gören öğrenme metodu da “semâ” yani “hocayı bizzat dinleme”dir. Dinlemeyi ise ancak neyi, nasıl öğrenmesi ve neleri dinlemesi gerektiğini bilerek hareket eden kimseler başarabilir. “Aradım ilmi, kıldım talep/İlim geride kaldı, illâ edeb illâ edeb.” özdeyişi, dinlemeyi anlamlı kılan şeyin onun âdâbı olduğunu veciz bir şekilde dile getirmektedir.

Kur'ân-ı Kerîm olumlu, etkin ve seçici bir dinleme özelliğine sahip olanları, “Sözü dinleyip de onun en güzeline uyanlar var ya, işte onlar Allah'ın hidayete erdirdiği kimselerdir...”⁴³ âyetiyle över. Dolayısıyla iyi bir dinleme, doğru bir seçim ve bunun sonucu olarak olumlu bir davranış geliştirme, dinimizde ısrarla öngörülür. Duyma, görme ve düşünme yeteneklerinin olumsuz yönde kullanılmaması ise yine Kur'ân-ı Kerîm'in uyarısıdır:

³⁶ B2408 Buhârî, İstikrâz, 19; M4481 Müslim, Akdiye, 10.

³⁷ B6477 Buhârî, Rikâk, 23.

³⁸ B6473 Buhârî, Rikâk, 22;

M103 Müslim, İmân, 11.

³⁹ Mâide, 5/101-102.

⁴⁰ Mâide, 5/101.

⁴¹ T814 Tirmizî, Hac, 5;

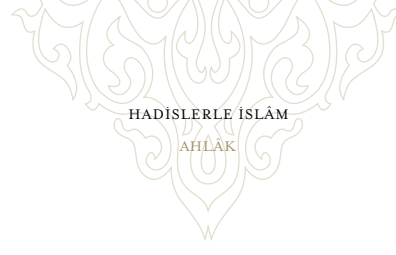
İM2885 İbn Mâce, Menâsik,

2.

⁴² M12 Müslim, Mukaddime,

5.

⁴³ Zümer, 39/18.

“Hakkında kesin bilgi sahibi olmadığın şeyin peşine düşme. Çünkü kulak, göz ve kalp, bunların hepsi ondan sorumludur.”⁴⁴

Bir Müslüman için sükûnet içerisinde dinlenilmesi ve anlaşılması gereken en öncelikli söz, şüphesiz Allah’ın Kitabı’dır. Nitekim Allah Teâlâ, “Kur’an okunduğu zaman onu dinleyin ve susun ki size merhamet edilsin.” buyurmaktadır.⁴⁵

Can kulağı ile dinlemek, sözü söyleyene duyulan sevgi ve saygıdan kaynaklanır. Okunan Kur’an âyetlerine içtenlikle ve anlama çabasıyla kulak vermeyen kimsenin, Rabbine saygı duyduğunu söylemek mümkün değildir. Aynı şekilde, O’nun Elçisi’ni dinlemek ve sözlerinin gereğini yerine getirmek üzere itaat etmek de hem bir görev hem de bağışlanma vesilesidir.⁴⁶

İnsanların duyulmasını istemedikleri özel konuşmalarını dinlemek, âhîret hayatında azap vesilesi olacaktır. Çünkü Peygamber Efendimiz, “... Kim bundan hoşlanmadıkları ya da kendisinden uzaklaştıkları hâlde bir grubun konuşmalarına kulak kabartırsa kıyamet günü kulağına kurşun dökülür.” buyurmaktadır.⁴⁷ Diğer yandan, ilâhî hakikatlere ters düşmeyen, edebe ve ahlâka aykırı olmayan şiir gibi edebî ürünleri dinleyen ve bunda bir sakınca görmeyen Resûlullah (sav),⁴⁸ bu ilkelere ters olanların dinlenilmesini ise tasvip etmemiş ve eleştirmiştir.⁴⁹ Hz. Peygamber, Hassân b. Sâbit gibi edebî yetenek sahibi bazı sahâbîleri dönemde medya işlevini gören şiir söyleme alanında teşvik etmiştir. Çünkü bu tür faaliyetleri İslâm düşüncesinin kültürel alandaki mücadelesinde bir araç olarak değerlendirmiştir. Gazvelere giderken yolculuğun sıkıcılığını hafifletmek amacıyla okunan şiirleri,⁵⁰ bir bayram sabahı küçük kızların def eşliğinde okuduğu kahramanlık şiirlerini⁵¹ dinlemiş, müşrik olmasına rağmen Sakîf kabilesinin en büyük şairi Ümeyye b. Ebu’s-Salt’ın yüzden fazla dizesini Arafat dönüşü Mina yolunda dinledikten sonra, “(Ümeyye) neredeyse şiirlerinin diliyle Müslüman olmuş.” demiştir.⁵² Dinlenecek sözler konusunda seçici davranan Allah Resûlü, bir sözün göreceği işleve göre onu dinlemeyi teşvik etmiş veya yasaklamıştır.

İnsanlarla sağlıklı iletişim kurmak, sadece güzel söz söylemekle mümkün olmamaktadır. Güzel konuşma kadar belki de ondan daha da öncelikli olarak etkili dinleme becerilerini kullanmayı öğrenmek gerekir. Dinlemeyi bilmeyen kimsenin sadece konuşma yeteneğini kullanarak karşısındaki ile çift yönlü ve anlamlı bir ilişki yürütmesi imkânsızdır. Çoğunlukla toplumu yönlendirenler, muhataplarını dinlemeye gere-

⁴⁴ İsrâ, 17/36.

⁴⁵ A’raf, 7/204.

⁴⁶ Âl-i İmrân, 3/132.

⁴⁷ B7042 Buhârî, Ta’bir, 45; D5024 Ebû Dâvûd, Edeb, 88.

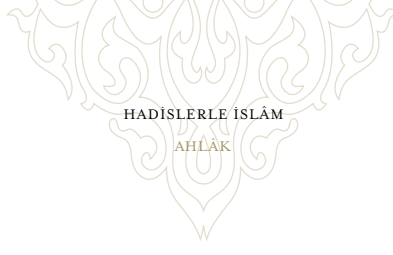
⁴⁸ M5887 Müslim, Şiir, 1.

⁴⁹ M5893 Müslim, Şiir, 7.

⁵⁰ B6891 Buhârî, Diyât, 17.

⁵¹ B949 Buhârî, İdeyn, 2.

⁵² M5887 Müslim, Şiir, 1.

ken önemi vermezler. Yöneticiler, idare ettikleri kimselerin kendilerini dinlemesine; anne ve babalar, çocuklarının susarak söz hakkını onlara vermesine; öğretmenler, öğrencilerinin sessiz birer muhataba dönmesine alışmışlardır. Halbuki karşıdakini iyi dinlemeden, onun maksadı, ihtiyaçları, inanç ve fikir dünyası doğru tespit edilemez. Yetenekleri ve potansiyeli keşfedilemez. Bir kimsenin yanlış düşünce ve davranışları, o kişiye kulak verilmeden, tam olarak anlaşılmadan ve ikna edilmeden değiştirilemez. Bazen iyi dinlemek, iyi konuşmaktan daha etkili bir çözüm kaynağı olabilir. Unutulmamalıdır ki Allah, insanlara konuşacak bir dile karşılık dinleyecek iki kulak bahsetmiştir.

Risâletin Mekke döneminde Müslümanlar, karşılaştıkları şiddetli muhalefet sebebiyle, ilâhî emirleri aktarmak ve açıklamak için okul gibi örgün eğitim kurumlarına sahip olamamışlardır. Bu sebeple yeni Müslüman kuşağın yetiştirildiği temel eğitim tarzı, anlatmaya ve dinlemeye dayalı yaygın öğretim olmuştur. Hz. Peygamber'in bulunduğu her yer, âdeta bir eğitim ortamına dönüşmüştür. Evde, çarşıda, kısacası toplumsal hayatın yaşandığı her mekânda, nebevî tebliğ ve öğretiler soru cevap ve sohbet üslubu içinde aktarılmıştır.

Medine döneminde ise bu sohbet ve ders halkalarının merkezi, Peygamber Mescidi'dir. Hz. Peygamber, genel olarak yatsıdan sonra sohbet etmeyi hoş karşılamamışsa da⁵³ bazen Müslümanları ilgilendiren meseleleri Hz. Ebû Bekir ve Hz. Ömer'le yatsı namazından sonra müzakere etmiştir.⁵⁴ Bazen de yatsı namazlarından sonra, Medine'ye gelen misafir heyetleri kaldıkları evlerde ziyaret ederek onlarla sohbet etmiş, İslâm'ın ilk tebliğ edildiği zaman diliminde başından geçen hatıraları onlarla paylaşmıştır.⁵⁵ Nitekim Ashâbdan Câbir b. Semüre şöyle anlatmaktadır: "Ben Peygamber'in (sav) meclisinde yüzden fazla kere buldum. Onun ashâbı (mescitte oturup) şiirler okur, câhiliye devrinde olan bazı işlerden söz ederlerdi. O, konuşulanları sessiz bir biçimde dinler, zaman zaman da onlarla birlikte gülümserdi."⁵⁶

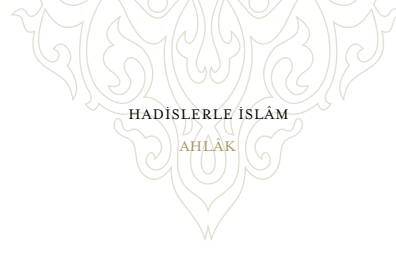
Sohbetin faydalı ve verimli olabilmesi için gözetilmesi gereken birtakım ilkeler bulunmaktadır. Öncelikle sohbet meclisinin meşru ve sağlıklı bir zemini olmalıdır. Yani konuşmak için bir araya gelen insanlar dertlerini, fikirlerini, ideallerini, bilgilerini veya tecrübelerini paylaşırken iyiye ve doğruya odaklanmalıdır. Sohbet edilen yerde Kur'an âyetleri inkâr ediliyor ve İslâm'ın prensipleri alaya alınıyor ama kimse buna engel olmayı

⁵³ B568 Buhâri, Mevâkîtü's-salât, 23.

⁵⁴ HM175 İbn Hanbel, I, 25.

⁵⁵ D1393 Ebû Dâvûd, Şehru Ramazân, 9.

⁵⁶ T2850 Tirmizi, Edeb, 70.

ya da sözü değiştirmeyi düşünmüyorsa bu tür konuşma ortamlarının terk edilmesi emredilmiştir.⁵⁷ Ancak ilmin ve hakikatin öğretildiği meclislere katılma konusunda hiç kimse engellenmemiş; Peygamber'in hanımları hayızlı hâllerinde bile onun okuduğu Kur'an'ı dinlemiş,⁵⁸ ilminden istifade etmişlerdir.

Sohbet, ilim ve irfan ehli kimselerle yapıldığında bir değer ifade eder. Nitekim sohbet koyulaştıkça insanların birbirlerinden etkilenme ve diğer fikirleri benimseme ihtimalinin artacağı düşünülürken, Peygamberimiz, "Kişi, dostunun dini (yaşayışı) üzeredir. Öyleyse sizden biri, kiminle dost olduğuna dikkat etsin."⁵⁹ sözü ayrı bir önem kazanmaktadır.

Sohbette yerine göre nükte ve espiye yer verilirse de katılanların onur ve şahsiyetleri rencide edilmemelidir. Nitekim Hz. Peygamber (sav) şöyle buyurmuştur: "Kardeşinle (düşmanlığa varan) tartışmaya girme, onunla (kırıcı şekilde) şakalaşma ve ona yerine getiremeyeceğin sözü verme."⁶⁰ Peygamber Efendimizin belirttiğine göre, açıkça hukukun ihlâl edildiği durumlar hâriç, sohbette konuşulan sözler bir emanettir.⁶¹ Dolayısıyla başka ortamlarda anlatılması, özel bir sohbet anında anlatılanların orada bulunmayanlara da taşınarak yayılması doğru değildir.

Müslüman, konuşmasını anlamlı kılacak bir birikime sahip olmalı, konuşurken sözlerinin yanı sıra hâl ve tavırlarına yani konuşma âdâbına da dikkat etmelidir. Nitekim Enes b. Mâlik, "Hz. Peygamber (sav) bir kimseyle karşılaşıncı onunla tokalaşır, karşısındaki kimse elini bırakmadan elini onun elinden çekmezdi. Karşısındaki kimse yüzünü çevirmeden o da yüzünü muhatabının yüzünden (başka tarafa) çevirmezdi. Resûlullah'ın (sav), beraber oturduğu bir kimsenin önüne doğru bacaklarını uzatarak oturduğu görülmemiştir."⁶² sözleriyle Rahmet Elçisi'nin konuşmadaki edep ve nezaketine dikkat çekmiştir. Peygamber Efendimizin, "...İnsanları yüzükoyun veya burunları üstünde süründürerek cehenneme dolduran, dillerinin kazandığından başkası değil midir?"⁶³ şeklindeki uyarısını aklından çıkar-mamalıdır. Her insana –en azından onu Yaratan'dan ötürü– değer vermeli ve karşısındakine kendisini ifade etme hakkı tanınmalıdır. Zaman, zemin, içerik ve üslûp olarak, sohbet edeceği yerleri ve kimseleri iyi seçmelidir. Katıldığı meclisler ya kendisine iyilik ve güzellik kazandırmalı veya orada başkalarını hayra ve hakka eriştirecek bir katkı sunmalıdır.

İnsan, sözlerinden olduğu kadar söyleyiş tarzından da sorumlu olduğunu bilmeli, konuşmak kadar dinlemeye de zaman ayırmalıdır. İnsana

⁵⁷ Nisâ, 4/140.

⁵⁸ M693 Müslim, Hayız, 15.

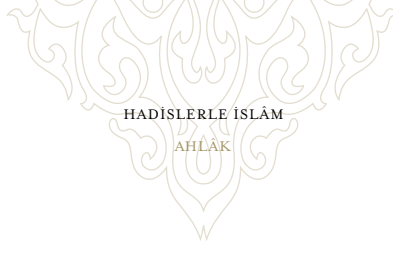
⁵⁹ D4833 Ebû Dâvûd, Edeb, 16; T2378 Tirmizî, Zühd, 45.

⁶⁰ T1995 Tirmizî, Birr, 58.

⁶¹ D4869 Ebû Dâvûd, Edeb, 32.

⁶² T2490 Tirmizî, Sıfatü'l-kıyâme, 46.

⁶³ T2616 Tirmizî, İmân, 8.

verilen en büyük nimetlerden birisi olan konuşabilme yeteneğinin kendisini Rabbinin rızasına uygun bir şekilde yönlendirmesi için gayret etmelidir. Zira Hz. Peygamber'in bu konudaki değerlendirmesi, bunca sözü özetlemeye yetecek kadar açıktır: *“Kulun kalbi doğru oluncaya kadar imanı dosdoğru olmaz. Dili doğru oluncaya kadar da kalbi dosdoğru olmaz. Komşusunun kendisinden bir kötülük gelmeyeceğine emin olmadığı kimse de cennete giremez.”*⁶⁴

Ve Resûlullah'ın şu duası, onun dinleme ve konuşma konusunda hata yapmamaya ne kadar önem verdiğini gösterir niteliktedir: *“...Allah'ım! Kulacağımın şerrinden, gözümün şerrinden, dilimin şerrinden, kalbimin şerrinden ve cinsel organımın şerrinden sana sığınırım.”*⁶⁵

⁶⁴ HM13079 İbn Hanbel, III, 199.

⁶⁵ T3492 Tirmizî, Deavât, 74.